

Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT)

Europos Tarybos (toliau – Taryba) 1987 m. lapkričio 26 d. Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – Konvencija) pagrindu buvo įsteigtas Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – Komitetas). Konvencija įsigaliojo 1989 metais. Tais pačiais metais Komitetas pirmą kartą susirinko, o 1990 metais atliko savo pirmąją inspekciją į valstybes, Konvencijos dalyves.

Šis Komitetas yra neteisminis prevencinio pobūdžio mechanizmas, kurio užduotis yra tirti, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems atimta laisvė ir, jei reikia, sustiprinti tokių asmenų apsaugą nuo kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo. Todėl Komitetui suteikta teisė inspektuoti bet kurią valstybių narių jurisdikcijoje esančią asmenų, kuriems valstybės vardu yra atimta laisvė, laikymo vietą.

Komitetas sudaromas iš tiek narių, kiek yra valstybių, Konvencijos dalyvių. Komiteto narius ketveriems metams renka Europos Tarybos Ministrų komitetas. Komiteto nariai turi Konvencijos priede numatytus imunitetus ir privilegijas.

Komitetas turi teisę atlikti inspekcijas visose valstybių, Konvencijos dalyvių, vietose, kur laikomi asmenys, iš kurių valstybės vardu yra atimta laisvė. Šiai kategorijai priklauso tokios vietos, kaip: kalėjimai, įstaigos nepilnamečiams, policijos komisariatai, nelegalių imigrantų laikymo centrai, psichiatrijos institucijos, senelių ar neįgalių asmenų namai. Inspektuoti galima tiek viešąsias, tiek ir privačias įstaigas, tačiau būtinas kriterijus, kad laisvės atėmimas būtų viešosios valdžios sprendimo rezultatas.

Komitetas turi informuoti valstybę, kurią rengiasi inspektuoti, o suinteresuotos valstybės kompetentingi valdžios organai gali prieštarauti dėl inspektavimo tam tikru laiku arba tam tikroje vietoje tik esant Konvencijoje nurodytoms ypatingoms aplinkybėms, o būtent: kai būtina užtikrinti nacionalinį saugumą, kai būtina užtikrinti visuomenės saugumą, kai neatidėliotinai būtina užkardyti sunkius nusikaltimus, neramumus asmenų laikymo vietose, kai, atsižvelgiant į pasirinkto asmens sveikatos (taip pat ir jo psichikos) būklę, lankymas būtų žalingas jo sveikatai, kai siekiama nepakenkti neatidėliotinai apklausai ir tyrimui, susijusiems su sunkiu nusikaltimu. Tačiau net ir tokiais atvejais valstybė turi nedelsiant imtis priemonių, kad kuo greičiau sudarytų sąlygas Komitetui atlikti inspekciją.

Komitetas vykdo savo funkcijas, organizuodamas dviejų rūšių inspekcijas – reguliarias ir *ad hoc* (neeilines). Reguliarios inspekcijos planingai vyksta valstybėse, Konvencijos dalyvėse, pagal kasmet sudarytą ir viešai skelbiamą planą. *Ad hoc* inspekcijos organizuojamos į šias valstybes tada, kai, Komiteto nuomone, tai yra „būtina atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes“ (pavyzdžiui, nedelsiant reaguoti į gautą informaciją, reikalaujančią skubiai atkreipti dėmesį į tam tikras problemas ar laisvės atėmimo vietas, taip pat nustatyti, kaip valstybė įvykdė ankstesnes Komiteto rekomendacijas). Kartais *ad hoc* inspekcijos atliekamos pačios valstybės prašymu. Komitetas gali nuspręsti vykdyti *ad hoc* inspekcija ir tuo atveju, kai gauna individualius ar grupės asmenų pranešimus (tačiau tai nereiškia, kad Komitetas gali nagrinėti individualius skundus).

Inspekcijos metu Komitetas gali savarankiškai apklausti asmenis, iš kurių atimta laisvė. Tokiuose pokalbiuose Komitetas gali pasirinkti savo vertėjus, be to, negali būti apribojama tokių pokalbių trukmė. Savaiame suprantama, kad asmuo, kuriam atimta laisvė, neprivalo bendrauti su Komitetu. Tačiau Komitetui turi būti suteikta galimybė įsitikinti, kad tokį sprendimą priėmė pats asmuo.

Pagal bendrą taisyklę, inspektuoti Komiteto vardu turi ne mažiau kaip du jo nariai. Narys, išrinktas nuo inspektuojamos valstybės, į delegacijos sudėtį neįeina.

Komitetas dirba savarankiškai, o priimanti valstybė privalo tik sudaryti sąlygas Komiteto uždavinių įgyvendinimui, t. y.:

1. leisti laisvai atvykti į jos teritoriją ir suteikti teisę be apribojimų judėti joje.

2. duoti visapusišką informaciją apie asmenų, iš kurių atimta laisvė, laikymo vietas, t. y. pateikti savo jurisdikcijoje esančių laisvės atėmimo vietų, nurodant įstaigos pobūdį, sąrašą.
3. leisti laisvai patekti į kiekvieną vietą, kurioje laikomi asmenys, iš kurių atimta laisvė, taip pat suteikti teisę be apribojimų judėti po šias vietas. Tačiau ši nuostata nedraudžia, kad Komitetą lydėtų ir suteiktų pagalbą inspektuojant tikrinamos valstybės pareigūnas.
4. teikti kitokią informaciją, svarbią Komiteto uždavinių įgyvendinimui.

Po kiekvieno inspektavimo Komitetas turi pateikti ataskaitą valstybei apie nustatytus faktus. Ataskaitoje taip pat pateikiamos, Komiteto nuomone, būtinos rekomendacijos, susijusios su asmenų, kuriems atimta laisvė, apsaugos gerinimu. Valstybė turi atsiskaityti, kaip jas įgyvendina. Kadangi pagrindinis Konvencijos tikslas yra ne kaltinti valstybę pažeidimais, o gerinti žmogaus teisių padėtį, todėl Komitetas veikia vadovaudamasis bendradarbiavimo su valstybe principu. Tai lemia, kad komiteto teikiamos ataskaitos yra griežtai konfidencialios. Viešai ataskaitos gali būti skelbiamos, tik kai valstybė nenori bendradarbiauti arba atsisako taisyti padėtį, kaip rekomenduoja Komitetas, arba kai pati valstybė reikalauja, kad Komiteto ataskaita ir jos komentarai būtų paskelbti. Be to, kasmet Komitetas surenka informaciją apie visą regioną ir parengia bendrą savo veiklos ataskaitą ir bendrąsias rekomendacijas. Asmeninio pobūdžio duomenys gali būti skelbiami tik asmens leidimu.

Kadangi Konvencija nepateikia žmogaus teisių apsaugos standartų, juos sukūrė Komitetas. Būtent jais inspektavimo metu Komitetas remiasi vertindamas padėtį valstybėje. Šie standartai yra viešai skelbiami, todėl valstybės, Konvencijos dalyvės, gali žinoti, kas laikoma teisėtu elgesiu su asmenimis, iš kurių valstybės vardu atimta laisvė. Daugelis šių standartų yra labiau detalizuoti ir keliantys didesnius reikalavimus nei kriterijai, suformuluoti kituose tarptautiniuose susitarimuose.

Lietuva šią Konvenciją ratifikavo 1998 m. rugsėjo 15 d.